

Tito s brodograditeljima Kraljevice 1925-1926. godine

Revolucionarni radnički pokret snažnije se razvijao u cijelom Hrvatskom primorju poslije sloma Austro-Ugarske (29. X 1918) i stvaranja prve jugoslavenske države. Bilo je to vrijeme dubokih društveno-političkih i nacionalno-oslobodilačkih previranja. Vrijeme pozitivnih odjeka oktobarske revolucije. Borba za prava radnih ljudi snažno je dolazila do izražaja naročito u Kraljevici, Hreljinu i Bakru. U toku 1919. i 1920. godine Partija radničke klase djelovala je legalno, a od donošenja Obznane (30. XII 1920) u izuzetno teškim uvjetima. Od tada radnički pokret pod rukovodstvom KP Jugoslavije djeluje ilegalno u svim mjestima.

Od ljeta 1924. godine jača žarište revolucionarnog radničkog pokreta u Kraljevici. Zaslugom: dr Pavla Gregorića i njegova rada do ljeta 1925, a potom zbog dolaska u Kraljevicu metalškog radnika Josipa Broza i njegovog rada do jeseni 1926. godine Kraljevica će pune dvije godine zauzimati jedno od prvih mjesta u Hrvatskom primorju na pridobijanju radnih ljudi za ideje komunističkog pokreta u njihovo organiziranje u KPJ.

U Kraljevici Josip Broz, tada 33-godišnji metalški radnik, dolazi već kao iskusan borac za prava radnog čovjeka.

Mladi radnik socijalistički orijentiran najprije u Sisku (1907), zatim u Zagrebu, Kamniku, kroz akcije za prava radnika, iskustva stečena po tvornicama Češke, Njemačke i Austrije, na ratnim poprištima oktobarske revolucije u Rusiji, gdje je služio u Crvenoj internacionalnoj gardi i sudjelovao u julskim demonstracijama u Lenjingradu (1917); boravio u Sibiru, vratio se u Jugoslaviju (septembra 1920. godine) kao osvjedočeni komunist i ubrzo u Zagrebu postao član KPJ. U to vrijeme Josip Broz istaknuti aktivista na proslavi oktobarske revolucije u sindikatima u Zagrebu drži predavanje i završava ga riječima: »Samo oružanom borbom radnička klasa može osvojiti vlast«.

Od 1924. godine bio je izabran za člana Okružnog komiteta KP Jugoslavije za bjelovarsko-križevački okrug. Morao je napustiti Veliko Trojstvo, jer je dobio otkaz. Naime, poslodavac nije trpio radnika koji se aktivno bavio politikom. Po nalogu Pokrajinskog komiteta za Hrvatsku, Broz je krenuo u Kraljevicu da se zaposli u brodogradilištu.

Radnici brodogradilišta u Kraljevici su se već borili za svoja prava. Sredinom 1925. godine obratili su se Inspekciji rada Ministarstva socijalne politike u Beogradu zbog neredovite isplate plaća i teških uvjeta rada. Uprava Jadranskih brodogradilišta, u čijem se sklopu nalazilo i brodogradilište u Kraljevici, odbija svaku pomisao da ispravi učinjene propuste, iako je komandant Prve pomorske oblasti komande konstatirao u svom izvještaju da radnici ovog brodogradilišta, koje radi za vojne potrebe, neredovito primaju nadnice i da to utječe na njihovo raspoloženje, disciplinu i na poslovanje brodogradilišta. U to vrijeme u Kraljevicu dolazi i Josip Broz.

U imeniku brodogradilišta u Kraljevici, pod registrom B iz 1925. godine, a pod brojem 902 i rednim brojem 445, upisano je:

»Broz Josip, rođen 1892. godine, mjesto Kumrovec, oženjen, mjesto stanovanja Kraljevica, zanimanje strojobravar, satna nadnica 6,50 din. Stupio na posao 21. septembra 1925, otpušten 2. oktobra 1926. godine«. Kao uspomena na taj fakat danas moderno brodogradilište u Kraljevici postoji kao »Titovo brodogradilište«.

U brodogradilištu se radilo i na izgradnji velikog motornog čamca za tadašnjeg ministra financija Milana Stojadinovića. Trebalo je ugraditi u čamac hidroavionski motor. »Mnogo smo muka imali« priča Broz. »Pravili smo probe da »auspuh« iz motora ide direktno u vodu, tako da i to bude pogonska snaga čamca... Mnogo smo posla imali oko opravke torpiljarki, koje je Jugoslavija bila dobila u nasljedstvo od Austro-Ugarske. Od kapitulacije Austro-Ugarske 1918. pa do 1923. godine ti su brodovi bili u rukama Talijana; oni su ih dobro iskasapili prije nego što su ih predali Jugoslavenima. Sipali su razne kiseline u najosjetljivije dijelove, tako da je bilo mnogo posla.

Svi smo bili uzbuđeni kada je brod krenuo prvi put na probu. »Dihtunzi« su pištali, i bojali smo se kako će staro gvožđe izdržati pun pritisak. Međutim, sve je dobro svršilo«.

U Kraljevici Josip Broz se obratio najprije brodogradilišnom radniku Antunu Štefaniću. On se pobrinuo za ishranu i smještaj Broza. Zatim se sastao s Pavlom Gregorićem. On ga je upoznao s prilikama u Kraljevici i u brodogradilištu, s radom partijske organizacije. Od 21. IX 1925. Josip Broz se zaposlio u brodogradilištu. Radio je u radionici za popravak i izradu

dijelova za strojeve i motore, na opravci torpiljarki, na izgradnji specijalnih motornih čamaca i na opravci manjih putničkih brodova. Došao je u neposredan kontakt sa radnicima, upoznao se sa njihovim životnim prilikama. Kad je upoznao prilike u brodogradilištu ovako je o njima pisao:

»Stanje radnika u brodogradilištu (radnici ga zovu grabilište i to mu ime bolje odgovara), Kraljevici je očajno. Ono je tako slabo, da bi se, kako narodna poslovice veli, i đavo nad time rasplakao.

Kada radnici u podne idu na objed i kada ih tkogod vidi, taj ne bi ni u snu pomislio, da su to kvalificirani radnici. Prije bi, po njihovom izgledu, mislio, da su to prosjaci, jer su mjesto odijela umotani u razne krpe i prnje.

Kada neko pogleda te siromašne i odrpane radnike i onu lijepo i bogato obučenu gospodu buržuje što su se, nakon »teškog rada« po šantanima, barovima i drugim zabavištima, u Kraljevicu doselili da se odmore, onda mu postaje jasna klasna razlika.

Radnici se muče i rade od jutra do mraka i hodaju kao prosjaci, blijedi i ispijeni, a kapitalisti koji ništa ne rade nego se dosađuju, blištaju u svili i kadifi i znoje se od jeđine i zdravlja. To je božansko društveno uređenje!»

Josip Broz je oživio rad partijske organizacije. U organizaciji su tada radili brodogradilišni radnici Fabijan Polić, Anton Štefanić, Josip Pavletić, Ivan Pravdica, a izvan brodogradilišta postolar Rade Celer. Raspolagao je i marksističkom bibliotekom. Knjige je rado posuđivao na čitanje. Održavao je veze sa organizacijom u Hreljinu (s Josipom Cuculićem) i Bakru (s Ivanom Dujmovićem), Crikvenici, zatim sa oblasnim komitetom KPJ u Zagrebu, gdje je dolazio da podnese izvještaj o radu sindikata u brodogradilištu.

Partijske sastanke održavao je na poluotočiću Oštro, često pod jednim jasenom. Prema sjećanju Fabijana Polića, koji je svirao violinu i donosio je na sastanke da bi zakamufilirao svrhu sastajanja, jednom kad je zasvirao Internacionalu Josip Broz ga je upozorio: »Fabo, nemoj. Doći će i za to vrijeme. Zašto da se kompromitiramo«. Broz je volio muziku. Polić je znao, na zahtjev Broza, da zasvira i za vrijeme pauza u Brodogradilištu. Violinu je Polić poklonio drugu Titu 1965. godine.

Jedan od najvećih uspjeha u radu Josipa Broza u brodogradilištu Kraljevici je svakako okupljanje radnika i osnivanje sindikalne podružnice. On je uspio da se veći broj radnika upiše u nezavisne radničke sindikate. Izabran je za povjerenika podružnice. Učestvovao je aktivno u organiziranju društvenog života, a 1926. godine priredio je prvomajsku proslavu kao radničku zabavu u kojoj je učestvovao i široki krug mještana. Pomagao je osnivanje radničkih sportskih društava. Među njima se naročito odlikovalo Sportsko društvo »Sloga« iz Hreljina.

Malo slobodnog vremena rado je provodio u ribolovu.

Josip Broz je poveo i akciju sakupljanja priloga za oboljele drugove. Prilozi bi se sakupljali svake subote prilikom isplate nadnica, a Broz se osobno brinuo da pomoć iz »bolničkog fonda« stigne blagovremeno u prave ruke. Sindikalna podružnica brodogradilišta pod rukovodstvom Josipa Broza postaje tako sve značajniji faktor u obrani prava radnika, izgradnji političke i klasne svijesti radnih ljudi. To dolazi naročito snažno do izražaja sredinom 1926. godine. Naime, tada uprava brodogradilišta i dalje neredovito isplaćuje zaslužene radničke plaće. Partijska organizacija preko sindikalne podružnice objavljuje dvosatni prekid rada i saziva zbor radnika. Tom je prilikom Josip Broz, kao tajnik podružnice, javno istupio pred kolektivom i rekao:

»Uprava brodogradilišta zadržava isplatu naših nadnica, dvije, tri i više nedjelja, što za dvije stotine ljudi iznosi veliku sumu. Ona drži naš novac i u međuvremenu ga obrće, a nas u stvari i time pljačka. Trgovci nam prodaju hranu na veresiju znatno skuplje nego kad bismo kupovali za gotov novac, pa im tako u stvari plaćamo interes, dok nama uprava preduzeća ne plaća ništa što obrće naš novac«.

Bojeći se štrajka uprava brodogradilišta isplatila je nadnice, ali nije htjela da prekine s praksom zatezanja isplate i šikaniranja radnika. Radnici istupaju još energičnije i (24. VIII 1926) objavljuju štrajk. U listu »Organizovani radnik« (u kome su objavljeni i već navedeni tekstovi) Josip Broz poziva na akciju za promjenu nepovoljnog ekonomskog položaja radnika i piše:

»Radnici su slali telegrafске i pismene proteste i pritužbe na sve strane, na Ministarstvo socijalne politike i na Inspekciju rada, ali ni od kuda odgovora.

To znači, da radnici sami moraju svoju sudbinu uzeti u svoje ruke, jer se oni nemaju nadati pomoći ni od kuda.

Treba stisnuti raštrkane redove, treba zajednički i solidarno braniti bolji život«.

Štrajk je trajao više dana (do 8. IX). U vrijeme izbijanja štrajka na navozu se nalazila torpiljarka »T6«, pa je i to bio razlog više da uprava požuri sa okončanjem štrajka i pod cijenu ustupaka radnicima. Radnici su se vratili na posao, ali je uprava brodogradilišta na izričit zahtjev Josipa Broza, ne samo morala da isplati radnicima dnevnice, već je Inspekcija rada bila prinuđena da stavi zabranu na iznos od 600.000 dinara za isplatu zaostalih dnevnica i time osujetila upravu da izigra preuzete obaveze prema radnicima.

U »Organizovanom radniku« (16. IX 1926) Josip Broz je objavio napis »Završen štrajk u Kraljevici«. U njemu je zabilježio:

»Još 24. prošlog mjeseca stupili su u štrajk radnici brodogradilišta u Kraljevici, njih 135, koliko ih je svega i uposleno. Uzrok štrajku

bio je, neisplata radničkih plaća kroz punih sedam tjedana. Uprava poduzeća primila je ogromne svote novaca za obavljene poslove. Taj novac trošen je na sve strane, ali za radničke plaće nikada nije bilo dovoljno i na vrijeme, da im se isplati ono što im se duguje. Kroz pune četiri posljednje godine, uprava poduzeća stalno je dugovala radnicima po nekoliko tjedana, služeći se radničkim novcima, bez ikakvih kamata, dok su radnici bili prinuđeni sve životne namirnice preskupo plaćati, jer su ih uzimali na veresiju. Ovakvo se stanje više nije moglo izdržati i radnici su nagnati ovakvim postupcima uprave bili prinuđeni stupiti u borbu, da bi oteli ono što su zaradili. Ova je borba uslijedila u toliko prije, što uprava nije pokazala ni najmanje volje da svoj dug radnicima izmiri.

U toku borbe uspjelo je izvojevati za dva tjedna radničke plaće. Za ostalo dugovanje uzeta je sigurna garancija da se novac, koji se ima dobiti od poslova koji se dovršavaju ima upotrijebiti za isplatu radničkih tražbina. Pored te garancije u ugovor su unešene još i druge važne i po radnike korisne odredbe. S time je štrajk završen 8. IX, a 9. ov. mjeseca svi su radnici stupili ponovno na rad.

Valja napomenuti da su na radu ostali činovnici i poslovođe, njih 26. Oni nijesu htjeli da se zamjere svome poslodavcu, iako im za četiri mjeseca nije isplatio njihove plaće. Ali su zato smatrali za potrebno, da od novaca, koje su radnici oteli za svoju dvonedjeljnu isplatu, uzmu za sebe po nekoliko stotina dinara, te zbog toga nije stiglo da se svima radnicima isplati. Trebalo je mnogo muke i trčanja, dok se uspjelo naći novaca, da se i tim radnicima isplati za dva tjedna, kao i svima ostalima. Ovakav postupak izazvao je veliko ogorčenje među radnicima, tim više, što su svi oni organizovani u Savezu privatnih namještenika. Mjesto da su i svi zajedno s radnicima stupili u borbu za svoja prava, oni kao kukavice iskorišćuju ono što su radnici izvojevali. Pa ipak sve to ništa ne smeta vođama Saveza privatnih namještenika, da svoj savez nazivaju klasno-borbenom organizacijom.«

Uspjeh postignut u štrajku podigao je među radnicima ugled KPJ i sindikata. Uprava poduzeća ubrzo je otpočela sa represalijama. Među prvima je bio otpušten Josip Broz. Do bio je otkaz 2. oktobra 1926. godine.

Štrajk brodogradilišnih radnika u Kraljevici imao je šire političko značenje i odjek. U njemu je učestvovalo preko 100 radnika (od ukupno 125 zaposlenih). Štrajk je izbio u poduzeću koje je radilo za potrebe Kraljevske ratne mornarice, pa se mogao okvalificirati kao neka vrsta pobune ili veleizdaje. Bilo je potrebno smjelosti i umješnosti da se u takvoj sredini uspješno okonča štrajk i dovede do kapitulacije eksploatatora radničke klase u brodogradilištu. U okolnim mjestima Bakru, Hreljinu,

Sušaku povoljno je odjeknuo štrajk radnika u brodogradilištu i utjecao na jačanje radničkog pokreta na širem području Hrvatskog primorja. Sudionici ove pobjede radnih ljudi Kraljevice smatraju da je ona izvojevana smjelošću i vidovitošću Josipa Broza. Istaknuti partijski radnik i suborac Josipa Broza dr Pavle Gregorić sjeća se tih dana i o liku Josipa Broza kaže:

»Kada danas pokušavam da oživim sjećanja na moj prvi susret kao da vidim te plave oči koje su bile blage ali su umele da budu i stroge. Znam dobro da sam osetio da pred sobom imam iskusnog, rutiniranog revolucionara. Njegova pitanja su bila kratka, jednostavna i zahtevala su kratke i jednostavne odgovore na bitna pitanja — o radu partijske organizacije, o situaciji u mestu, o raspoloženju stanovništva i radnika. Gotovo nije bilo stvari koje ga nisu interesovale.

Tada sam u tom energičnom licu osetio jednostavnost, oštrinu reči, pred sobom sam video čoveka koji je jasno odredio sebi životni put i koga se dosledno, bez trunke kolebanja, pridržavao, čoveka kome je revolucija bila sve...«.

Relativno kratak boravak i djelovanje Josipa Broza u Kraljevici ima višestruki značaj. Bio je to nov podsticaj daljoj afirmaciji radničkog pokreta u Kraljevici, Hreljinu, Bakru i cijelom Hrvatskom primorju. U teškim i složenim uvjetima rada Broz je pokazao izuzetne osobine radničkog tribuna. Josip Broz izlazi iz anonimnosti i postaje sve poznatiji aktivista širokog članstva i progresivnog i borbenog pokreta.

Zbivalo se to u vrijeme kada je u redovima KPJ buktala borba između dviju frakcija. Među one koji su beskompromisno osudili frakcijsku borbu i sve snage usmjerili na razvoj jedinstvene i snažne KPJ stao je već tada tako odlučno Josip Broz.

Iz retrospektive od preko pedeset godina upravo taj nagovještaj s obale našeg mora, iz brodogradilišta u Kraljevici, i ta i takva opredijeljenost i revolucionarna snaga Josipa Broza dobija historijsku dimenziju čije će se pozitivne reperkusije tako odlučujuće provlačiti kroz sva sudbonosna zbivanja u KPJ i borbi naših naroda i narodnosti za ljudska prava u periodu pred rat, u toku oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije, te socijalističke izgradnje nove samoupravne i nesvrstane — Titove Jugoslavije.

Zapažena aktivnost Josipa Broza među brodogradilišnim radnicima u Kraljevici na našem Jadranu samo je jedno svjedočenje i istina o jednoj etapi životnog puta Josipa Broza Tita na njegovom tako istrajnom i plodonosnom, pobjedonosnom, velikom revolucionarnom i humanističkom hodu i dometu.

(Andelko KALPIĆ, »Naše more«, br. 1—2/77)